

ЧЕДОМИР ПОПОВ: „ФРАНЦУСКА И СРБИЈА 1871 — 1878“,

Београд 1974, стр. 447

Одјељење историјских наука Српске академије наука и уметности недавно је објавило докторску дисертацију Чедомира Попова под насловом „Француска и Србија 1871 — 1878“. Тема, на први поглед, није обећавала много, с обзиром на знатну изученост француске источне политике уочи и за вријеме велике источне кризе 1875 — 1878. Ипак, односи једне велике западне силе, која је играла крупну улогу у међународним односима, и мале балканске земље — Србије, побуђују посебно научно интересовање, без обзира што су били на периферији значајних свјетских збивања.

Аутор је, радећи на овом значајном дјелу, имао увијек на уму двије основне чињенице, које су врло релевантне за изучавање француске источне политике: источно питање, које се у овом периоду нарочито актуелизовало, и заоштрене међународне односе уочи империјалистичке епохе. Полазећи од ових поставки Попов је, сасвим исправно, поставио тезу да односи Француске према Србији представљају врло значајан дио њене источне политике и да се врло чврсто уклапају у општеевропску историју. Проширујући даље циљ својих истраживања, Попов је аргументовано указао на низ фундаменталних поставки, међу којима су и ове: у међународним односима у Европи национални покрети на Балкану (а у том склопу и улога Србије) представљају једно од најважнијих општеевропских питања: не само на том плану, за који је Србија била животно заинтересована, већ и у питањима европске равнотеже и француско-њемачке конфронтације, Француска и Србија заузимају угледно мјесто у европским односима; централно мјесто које је заузимала у ослободилачком покрету балканских народа давало је улози Србије у рјешавању источног питања врло крупан значај, што је, разумљиво, подубљивало велику пажњу

свих сила, међу којима посебно Француску, нарочитог поборца за одржавање европске равнотеже.

Аутор је свој рад хронолошки уоквирио периодом од француско-пруског рата 1870 — 1871. године до Берлинског конгреса 1878. године. Ово раздобље и у француској и у српској историји представља посебну цјелину. Поражена у рату, Француска се окренула према свом новом моћном сусједу — Њемачкој, али је и тада жељела да, ако не појача, а оно бар очува стечене позиције у својој источној политици. Пошто је Србија играла изузетно значајну улогу у источном питању, француска влада није пропуштала да јој поклања нарочиту пажњу. Ту француску политику према Србији Попов је ситуирао и објаснио у оквиру ширих аспеката међународне политике.

Да би што свестраније пришао изучавању француско-српских односа, Попов је прије свега указао на економску, друштвену и политичку улогу Француске седамдесетих година XIX вијека. Обрађујући међународни положај Француске послје франкфуртског мира, он је указао на њену међународну усамљеност, што је била једна од значајнијих слабости њене интернационалне позиције.

Да би обрадио француску политику у њему, Попов је општено изнио источно питање седамдесетих година XIX вијека. Пошто је била свјесна да више не може водити експанзионистички курс, француска дипломатија је изградила своју стратегију на конзервативним принципима: борба за очување мира и постојећег стања у Европи, што је представљало двије основне тачке спољне политике Француске у овом периоду.

Тај општи програм француске спољне политике у потпуности се примјењивао и у њеном односу према Србији, а особито према улози Србије у националноослободилачким покретима на Балкану.

Француска је, дакле, настојала да се свуда у Европи очува мир, што је било неповољно за балканске народе. Отуда Француска своју концепцију према Истоку спроводи са нешто мањом енергијом него раније. При томе настоји да одржи своје позиције на Истоку, нарочито у односу на Русију, Аустро-Угарску и Енглеску. Зато Француска упорно покушава да Србију одврати од свих „пренагљених“ потеза који би мијењали њен међународни статус и односе на Балкану, али при томе није увијек била против свих српских захтјева, особито када су их подржавале Русија и Енглеска.

Попов је доказао да је Француска седамдесетих година XIX вијека водила краткорочну политику према националним питањима на Балкану, пошто је била свјесна да нема снаге за остваривање већих политичких подухва-

та. Упућена на Русију, она се није енергично противила јачању њених позиција на Балкану, али када је послје санстефанског мира уочила њено нагло јачање, Француска је ступила против интереса појединих словенских народа на Балкану. Ма колико се, понекад, противила тежњама Србије, Француска је ипак пружила више користи него штете српским политичким аспирацијама.

Зналачки користећи огромну литературу, бројну објављену и непубликовану грађу, Чедомир Попов је дао дјело крупног историографског значаја, не само за изучавање спољне политике Србије и ослободилачких покрета на Балкану већ и за цјелокупни комплекс врло замршених односа на Полуострву и уопште у Европи у врло значајном периоду 1871 — 1878. године.

Р. Јовановић

Г. Шкриванић: „ПУТЕВИ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ“

Београд 1974. године

Студија Гавра Шкриванића приказује путеве у централном делу Балканског полуострва од X века до пада Деспотовине под турску власт. Сам аутор истиче да је често морао отићи даље од оквира наслова књиге, да би путеве у средњовековној Србији повезао са онима у Босни, Хрватској, Далмацији и другим земљама. Књига се дели на два дела: у првом се дају опште карактеристике саобраћаја, приказују се путеви, њихове врсте, особине, трајање путовања, док у другом делу доноси и исцрпно путну мрежу којом су биле повезане области средњовековне српске државе.

Средњовековна српска држава имала је сувоземне и водене путеве. Морски путеви су једино коришћени за приобалски саобраћај и за везу са острвима, а речни такође само делимично и слабо су познати. Сувоземне путеве аутор дели на цесте, односно друмове, велике путеве и уске планинске путеве на којима се одржава ка-

равански саобраћај. Главну мрежу чине цесте, велики путеви и друмови, а они су већином остаци старих римских путева. У старим српским повељама за велике цесте и путеве употребљаван је назив „колник“, свакако по речи „кола“, што је, како каже аутор, знак да су се кола њима кретала. Остаци старих римских путева називају се у средњовековним српским и бугарским споменицима „царски пут“. Путеви су добијали називе по именима места (цариградски, дубровачки), затим по именима земаља и области у које су водили (босански, зетски и други). Аутор се бави и условима саобраћаја. Он тврди да су за заштиту путева у речним долинама и кланцима подизане тврђаве — градови на раздаљини од 25 до 35 километара. Такву улогу имали су градови у долини Ибра: Маглић, Брвеник и Звечан. Тамо гдје није било градова, или су били права реткост, безбедност саобраћаја одржавана је помоћу